

Slovenske žrtve Auschwitza

Anja Čufar

*Tu se je smrt utrudila do smrti
in uresničil biblijski pekel.
Tu je zločin dobil sloves obrti
in milijone duš premel v pepel.
Zdaj tu ostal je le še veter v travi
in zemlja in nebo. In pod večer
se nad grobovi v zvezdnati daljavi
prižgo milijoni lučk za večni mir.*

*Tu je vrvelo velemesto nagih,
brezimmih sužnjev, ki nekoč od tod
odšli gradit bi slavoloke zmage
in čez ves novi svet krvavo pot.
Zato zemljan, ki sem pogledat pride
petero žrel ugaslega pekla,
zagleda v duhu strašne piramide
in zlate templje novega boga.*

(Lojze Krakar, Auschwitz;
Iz pesniške zbirke: Umrite mrtvi, Sodobnost 1963)

Za pisanje članka sem se odločila po ogledu nekega prispevka, katerega naslov mi je ušel iz spomina, v spomin pa so se mi vtisnile besede nekega gospoda, ki je ujetništvo v taborišču preživel. Njegove besede so bile: "Tukaj smo, da vas opominjamo, da se take grozote ne smejo več ponoviti nikjer na svetu. Skrbi pa me, kaj bo takrat, ko nas, preživelih, več ne bo. Bo svet takrat pozabil in se bo zgodba ponovila? Kdo bo takrat še opominjal svet, da se to ne sme več zgoditi?" Besede so mi ostale globoko v spominu. Na njegove besede nikakor nisem mogla pozabiti. Preživelih iz časa druge svetovne vojne skorajda ni več. Podobni zločini pa se na žalost dogajajo po svetu tudi danes.

Auschwitz na kratko

O koncentracijskem taborišču Auschwitz sem našla toliko informacij, da bi o njem iz vseh podatkov, na katere sem pri raziskovanju naletela, lahko napisala celo knjigo. Veliko informacij je tako grozljivih, da priznam, da sem si vmes morala vzeti kar malo premora, da sem lahko nadaljevala. Na začetku bom podala le nekaj informacij o tem zloglasnem koncentracijskem taborišču, kjer je svoje življenje izgubilo veliko ljudi, med njimi tudi mnogo Slovencev.

Mestece Auschwitz, po poljsko Oświęcim, se nahaja na področju jugozahodne Poljske, nedaleč od mesta Krakov. Koncentracijsko taborišče Auschwitz-Birkenau je nastalo leta 1940. Uradno se je imenovalo Konzentrationslager Auschwitz. Bilo je največje in najverjetneje tudi najbolj grozljivo in najbolj množičnemu uničevanju ljudi namenjeno koncentracijsko taborišče v drugi svetovni vojni (Krakar, 1962).

"Holokavst je sistematično uničevanje vseh za nacistično rasno, versko, spolno ali zdravstveno nezaželenih ljudi. Za preganjanje in na koncu tudi usmrnitev ni bilo potrebno njihovo aktivno nasprotovanje nacizmu, zadostovalo je samo to, da so bili to, kar so bili. Na svetu ni kraja, ki bi bil bolj zaznamovan s holokavstom, kot je koncentracijsko taborišče Au-

schwitz." (Dežman, dr. za Muzej Novejše zgodovine Slovenije, 2022).

Tako kot vsa večja taborišča je bilo tudi to taborišče razdeljeno na več delov. Imelo pa je tudi manjše podružnice.

Taborišče je bilo razdeljeno na Auschwitz I, Auschwitz II ali Birkenau. Najprej je bil ustanovljen del Auschwitz I, kjer so bili nameščeni zaporniki, ki so opravljali celodnevna in naporna dela. Drugi del, Auschwitz II ali Birkenau, je bil zgrajen kasneje, in sicer je bil tri kilometre oddaljen od Auschwitz I, zgrajen v bližini vasi Brzezinka. Birkenau slovi kot del Auschwitza, kjer so se dogajali najhujši zločini (Krakar, 1962).

"Danes je Auschwitz mrtev in prazen. Veter v travi in v gozdu okoli je zabilisal podobo strahot in pepel pomorjenih raznesel kdove kam. Tisočem ljudem, ki iz raznih krajev in dežel vsak dan prihajajo v ta muzej in sami vsega tega niso preživeli, pa se morda kakor nam kdaj zazdi, da vse to ni moglo biti res. Pa je vendar bilo še kako res! Morda še vse to pomni tvoja mati ali tvoj brat, morda si imel prijatelja, ki je tu zgorel in ti njegov prah nikoli ne bo mogel povedati, kaj se je tu pravzaprav godilo ..." (Krakar, 1962, str. 15).

Prihod v Auschwitz

"Ko so se za vsakim novim transportom zaprla vhodna vrata, ljudje niso bili več ljudje. Še preden so jim vzeli njihove stvari in jim dali cebraste jetniške cunje, jim je po navadi komandant taborišča ali kak oficir SS povedal, naj si zapomnijo, da so prišli v koncentracijsko taborišče, od koder ni drugega izhoda kakor skozi dimnik krematorija – zaželeno pa je, da bi skozi ta dimnik tudi čimprej šli." (Krakar, 1962, str. 18).

Po virih sodeč so ljudje, ki so bili deportirani v Auschwitz, morali najprej v koloni hodeč preстати "pregled" zdravnika, ki je odločal ali so ljudje sposobni za delo ali ne. Tisti, ki so bili določeni kot sposobni za delo, so bili odpeljani v koncentracijsko

taborišče, ostali pa v plinske celice (Krakar, 1962; Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Ljudi, ki so jih odpeljali v plinske celice so slekli in jih prepričevali, da se gredo kopat. V plinske celice naj bi jih strpali tesno skupaj, nato pa naj bi vse odprtine v prostor hermetično zaprli in vanj spustili strup imenovan Ciklon B, ki je deloval tako hitro, da so bili ljudje že po 15–20 minutah mrtvi. Mrtve so nato prenesli ven iz plinskih celic, jim pobrali zlate zobe, obrili lase in jih kasneje zažgali v krematorijih. Iz krematorijev se je dim vil dan za dnem, noč za nočjo. Celotno območje naj bi imelo duh po zažganem človeškem mesu in kosteh. V času, ko v krematorijih niso več zmogli zažgati vseh trupel, ki so se nabrala, so trupla zažigali tudi na grmadah ali v jamah izven krematorija.

Pred osvoboditvijo taborišča so nemški vojaki uničili vse, kar bi lahko pričalo o zločinih. Poskusili so uničiti tudi vse velike krematorije, a jim ni popolnoma uspelo.

Ljudje, ki so bili označeni kot sposobni za delo, so bili napoteni v koncentracijsko taborišče. Tam so jih pazniki slekli do golega in jim obrili lasišča. Nato so jih napotili pod vročo in hladno prho ter jim dodelili posebna oblačila. Jetnik je dobil številko in trikotnik ali pa simbol judovske zvezde. Večina slovenskih jetnikov je imela rdeč trikotnik in v njem črko J. Rdeč trikotnik je pomenil, da gre za političnega zapornika, črka J pa je pomenila, da gre za osebo jugoslovanske narodnosti. Zapornikom pa so številke tetovirali tudi na roko, kar naj bi preprečilo pobeg jetnikov.

Jetnik naj bi po virih sodeč prejemal toliko hrane na dan, da je lahko v taborišču preživel povprečno tri mesece. Tako so bili nekoč zdravi in močni ljudje, ob trdem dvanajsturnem dnevnem delu, ter ob pogostih t. i. apelih, ko so morali zunaj stati ali klečati tudi po več ur, kmalu podobni okostnjakom.

Po mojih virih naj bi bili, sploh v kasnejših letih delovanja taborišča, jetniki sprva nameščeni v oddelek karantene. Po prestani karanteni naj bi bili nato premeščeni v del taborišča, kjer so opravljali težaška dela – premnogi od njih, so se tam ob nečlo-

veških pogojih, zgarali do smrti. V karanteno naj bi, za delo sposobne ljudi, začeli nameščati zaradi preprečevanja širjenja epidemij, ki naj bi jih taboriščniki, ob prihodu v taborišče, lahko prinesli s seboj iz zaporov ali drugih taborišč (Krakar, 1962; Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

O svojem prihodu sta tudi preživelci jetnici Auschwitza, Mara Pograjc Letonja in Marica Rižner, zapisali svoje spomine.

Mara Pograjc Letonja je zapisala: "Do Maribora so nas prepeljali s kamionom, tam pa so nas strpali v živinski vagon. Zaklenjene so potovale čez Dunaj in dalje čez Češko v Zgornjo Šlezijo na Poljskem. Tretji dan vožnje in bivanja v živinskem vagonu – brez hrane in vode – smo proti večeru izstopile v Oświęcim. Ko so nas pripeljali pred glavni vhod taborišča, so se že vračale iz dela številne kolone internirancev. Počakati smo morale, da so se vse kolone vrnile. Opazovale smo mimoidoče. Vsi izčrpani, do kosti shujšani, do kože ostrženi in z videzom blaznežev – so v nas vzbujali čuden strah. Z grozo smo po daljšem času ugotovile, da so to ženske, oblečene v čudne moške uniforme. Kasneje smo ugotovile, da so v te uniforme oblečene le Židinke, ostale jetnice pa so imele črtaste obleke, kot so poznane za taboriščnice. Židi so morali nositi poleg taboriščne številke tudi židovski znak – zvezdo, drugi pa trikotnike, ki so označevali vrsto internirancev (politični, kriminalni, verske pripadnosti in sl.). Tako so oblekli tudi nas in postale smo številke – za Nemce brezimna bitja, oropana vsake osebnosti in namenjena uničenju. Po nekaj dneh bivanja nismo več opazile izraza blaznosti na sointernirankah, ker smo nehote same nadele isti videz." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 236 in 237).

Marica Rižner pa je svoj prihod opisala takole: "Takoj ob prihodu v Auschwitz-Birkenau smo se zavedale, kam smo pravzaprav prišle. Pričakali so nas gestapovci z namerjenimi brzostrelkami in s pripravljenimi psi. Začelo se je preziranje in zaničevanje. Psovali so nas, da smo žene spodnještajerskih banditov in nas namestili v barake na katerih je bil napis 'Pferdestale' – konjski hlev. Kar prve dni po

prihodu smo opazile črn dim, ki se je dvigal iz krematorija in iz jame, kjer so kar na prostem sežigali ljudi. Tudi oster duh po sežganih kosteh je dovolj jasno pričal, kaj se dogaja na tistem koncu taborišča, kjer je stal krematorij. Nikoli ne bom pozabila, kako smo zjutraj odhajali na delo mimo kupov mrličev, ki so čakali, da bi jih odpeljali v krematorij in po katerih so skakale podgane in glodale, kar je še ostalo na okostnjaku. Kako nas je pretreslo, kadar smo med vsemi temi trupli zagledali tudi otroško truplo." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 250).

Njuni pričevanja sta le drobca izmed mnogih pričevanj preživelih, ki so trpljenje taborišča doživeli in tudi preživeli.

Nekaj dejstev o Auschwitzu

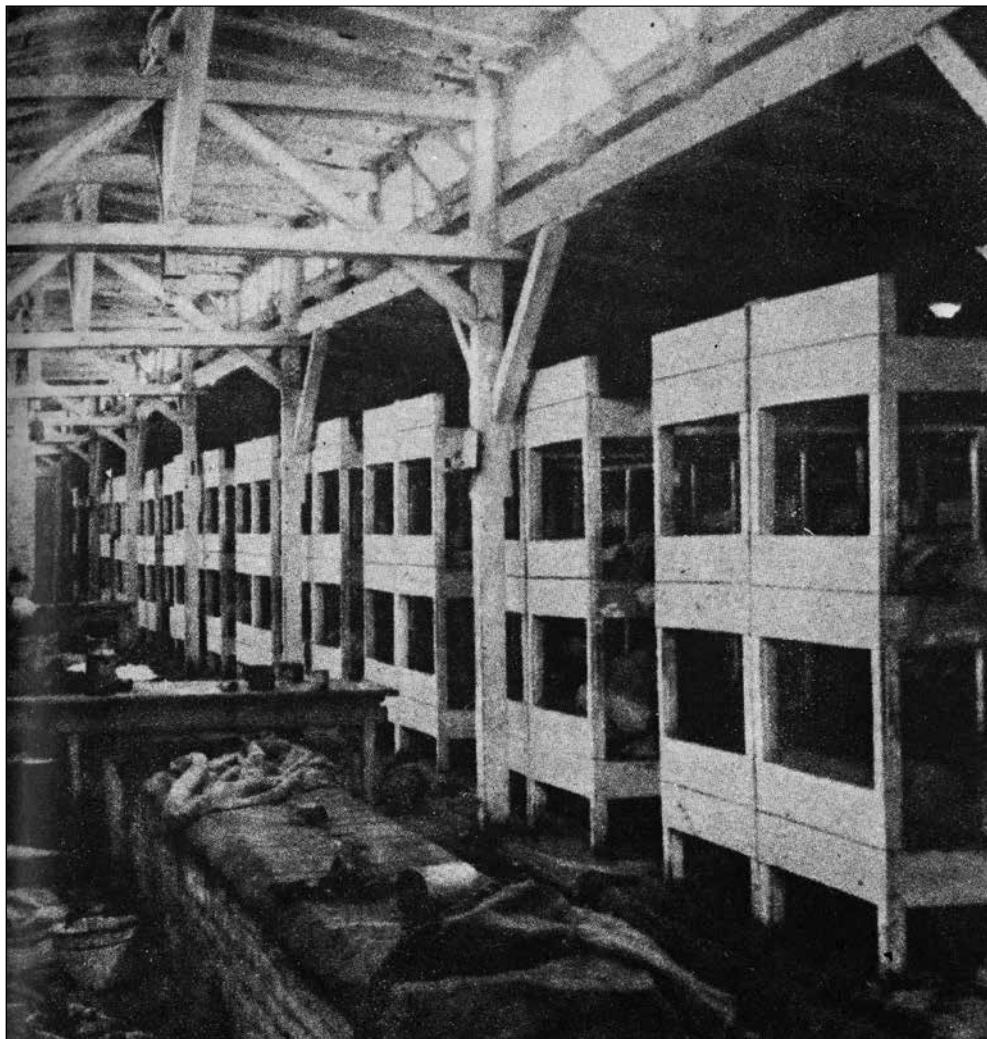
- Auschwitz naj bi bilo tudi edino taborišče, kjer so ob prihodu fotografirali deportirane v taborišče. Izjema so bili tisti, ki so jih ubili takoj po prihodu. Od začetka leta 1943 in do konca delovanja taborišča pa so fotografirali samo še nekatere skupine sprejetih taboriščnikov. Skupaj je bilo fotografiranih nekje okoli 200.000 taboriščnikov. Ob ukinitvi taborišča je bilo ukazano uničiti vse fotografije taboriščnikov. Fotografu in taboriščniku Wlhelmu Brasseju pa je uspelo skriti 38.916 fotografij. Te fotografije so za mnoge izmed taboriščnikov tudi zadnji dokaz njihovega življenja. Med ohranjenimi fotografijami je več kot 800 fotografij Slovenk in Slovencev, ki so bili zaprti v taborišču. Okoli 769 kopij teh fotografij hrani Muzej novejše zgodovine Celje (Dežman, dr. za Muzej Novejše zgodovine Slovenije, 2022).
- Auschwitz je bil ob Ravensbrücku dolgo časa tudi edino taborišče, ki je sprejemalo ženske. Prav zaradi tega, ker je bilo taborišče geografsko najbližje ležeče Sloveniji, je bilo v njem zaprtih največ Slovenk v drugi svetovni vojni. V prvi polovici vojne so tja pošiljali ženske s Štajerske, Gorenjske in iz osrednje Slovenije. V zadnjem letu delovanja taborišča pa so bile deportiranke večinoma s Pri-
- morske (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).
- Nad glavnim vhodom je zapisan zapis: Arbeit macht frei – Delo osvobaja. Taborišče je bilo ograjeno tudi s štiri metre visoko bodočo žico, ki je bila pod visoko električno napetostjo in obdano s stražnimi stolpi, iz katerih so na jetnike noč in dan prežali stražarji s strojnicami. Vzhodna stran in krilo ob cesti pa je skrival visok zid z žično oviro na vrhu. Na vrhu stebrov med žično ograjo so bili nastavljeni žarometi, ki so ponoči osvetljevali notranjost taborišča (Krakar, 1962).
- Prvi jetniki so bili Poljaki iz zaporov v Tarnowu, ki so bili pripeljani s transportom 14. junija 1940. Dobili so številke z oznakami števil od 31 do 758. Nameščeni so bili v zgradbe bivših vojašnic na golem betonu. Šele pozneje so jetniki sami izdelali lesene pograde (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).
- Auschwitz je bilo tudi edino koncentracijsko taborišče, kjer so taboriščnikom številke vtetovirali na roko. Razlog naj bi bil ta, da ti ne bi mogli pobegniti in bi jih na podlagi njihove številke takoj prepoznali (Krakar, 1962).
- Rdeča Armada naj bi ob osvoboditvi Auschwitza v taborišču našla okrog 7000 kg človeških las, shranjenih v papirnate žaklje in pripravljenih, da jih pošljejo v tovarno, ki je ne bom poimenovala, ki jih je predelovala v nekakšno žakljevino. Za pokojnimi so ostali tudi kupi oblek. Po navedbah naj bi našli kar 348.820 kompletov moških oblek, 836.255 kompletov ženskih oblek, 5255 parov ženskih čevljev, 38.000 parov moških čevljev, igrač, otroških čevljev in čevljev, krtač, čopičev za britje, protez in očal. Prav tako pa so bile najdeni tudi razni pripomočki za invalide (Krakar, 1962).
- Iz ohranjene taboriščne dokumentacije naj bi po mojih virih raziskovanja izhajalo, da so bili v Auschwitzu Američani, Angleži, Belgijci, Bolgari, Čehi, en Egipčan, Francozi, Grki, Litovci, Holandci, Italijani, Jugoslovani, en Kitajec, Letonci, Madžari, Nemci, Norvežani, en Perzijec, Poljaki, Romuni, Rusi, Slovaki, Švicarji, Španci in Turki. Najštevilnejši narod so bili Poljaki, za njimi Rusi,

Jugoslovani in Francozi. Med Jugoslovane so šteti tudi Slovenci. Jetniki so pripadali vsem socialnim skupinam. Bili so izobraženi za različne poklice. Vse od delavcev do priznanih glasbenikov. Bili so vseh starosti, vse od dojenčkov do starejših ljudi (Krakar, 1962).

- V taborišču so bili jetniki deležni pogostih t. i. apelov. Takrat so se morali zbrati vsi jetniki iz skupine in po ukazu paznikov stati ali klečati na določenem prostoru tudi po več ur. Apele so pazniki sklicali tudi takrat, ko so pogrešili kakega jetnika. Tako so za pobeg ali poskus pobega kaznovali tudi ostale jetnike v skupini. Pogosto so

jetniki v apelih morali držati tudi kakšne opeke v rokah, nad glavo in biti v takšnem položaju po več ur. Jetniki, ki so v apelu omagali, so bili pogosto usmrčeni (Krakar, 1962; Kovač-Zupancič in Ksela-Jasna, 1982).

- V taborišču so na ljudeh izvajali znanstvene poskuse. Glavni pri teh zločinih naj bi bil dr. Mengele. On naj bi sodeloval tudi pri selekcijah ljudi ob prihodu v Auschwitz. Določal je, kdo je "vreden življenja" in kdo ne, s tem, ko je usmerjal ljudi v levo ali desno kolono. Ena kolona je pomenila življenje, druga pa smrt (Kovač-Zupancič in Ksela-Jasna, 1982).

- Slovenci v taborišču so kot Jugoslovani lahko od svojcev prejeli pakete. Ti niso vedno prispeli ali pa so večkrat prispeli z zamudo. Vodstvo taborišča je določalo, koliko težki so ti lahko bili. Vsa pošta pa je bila pregledana s strani oseb, ki jih je določila nemška uprava taborišča. Mnogo ljudi paketov in pošte ni prejela zaradi denarne stiske njihovih družin. Nekaterim pa je prav hrana v poslanih paketih nemalokrat rešila ali podaljšala življenje (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Slovenci v Auschwitzu

Leto 1941

Prvi jetniki jugoslovanske narodnosti v Auschwitzu so bili španski borci, ki so jih Nemci zajeli v francoskih taboriščih. Ni znanega natančnega podatka o njihovem številu, saj so vsi umrli ali bili umorjeni. Za njimi so v prvem transportu iz Slovenije, 28. septembra 1941, prišli aktivisti in organizatorji odpora iz Mežiške doline, Gorenjske, Kamnika in Litije. Iz prevaljskih zaporov so v zapor v Begunjah premestili 35 aktivistov. Šest so jih ustrelili, preostali pa so bili odpeljani v taborišče, kjer jih je večina umrla že v prvih mesecih. V taboriščni evidenci so vpisani pod številkami od 21.131 do 21.152.

Drugo skupino slovenskih jetnikov so v Auschwitzu pripeljali 15. novembra 1941. V njej je bilo šest moških s Koroške in Štajerske. Zaznamovani so bili s številkami od 22.707 do 22.712. Teden dni kasneje so iz begunjskega zapora prepeljali še deset ljudi. Zaznamovani so bili s številkami od 23.202 do 23.211.

V taborišče so 6. decembra deportirali dve skupini Slovencev. Štirje so bili iz Borla in sedem iz Begunj. Ožigosali so jih s številkami od 23.853 do 23.867.

Iz Maribora so 12. decembra 1941 pripeljali štiri jetnike in 21. decembra 1941 še šest jetnikov. Bili so iz Maribora in okolice ter s Ptuja. Od teh taborišča nihče ni preživel. Po podatkih naj bi od 59 Slovencev, ki so bili prepeljani v Auschwitz leta 1941,

umrlo 38. Nihče od preostalih preživelih pa ni v Auschwitzu ostal do konca delovanja taborišča. Večina je bila prestavljena v druga taborišča ali pa so jih po določenem času izpustili (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Leto 1942

Od januarja do konca meseca junija leta 1942 so v Auschwitz deportirali 39 moških. Vključevali so jih v večje zbirne transporte. Njihova imena pa najdemo zapisana v serijah števil 25.000, 26.000, 28.000, 37.000, 39.000, 43.000 in 47.000. V vsaki od teh serij števil po nekaj števil zaznamuje te moške (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Kot sem že prej zapisala, je bilo Auschwitz eno redkih taborišč, kamor so deportirali tudi ženske. V drugi polovici leta 1942 se je na našem ozemlju začel transport v taborišče ne le za moške ujetnike, temveč tudi za ženske in otroke. Iz mariborskih zaporov so 6. junija 1942 pripeljali prvi dve slovenski ujetnici. To sta bili Štefka Štibler in Pavla Blagotinšek. Zaznamovali so ju s številkami ženske številčne serije, in sicer Štefko s številko 7602, Pavlo pa s številko 7603. Obe sta taborišče preživele. Pavla je nekaj let po vojni umrla (prav tam).

Prvi večji transport političnih jetnic iz Slovenije in Jugoslavije je prišel v taborišče 22. julija 1942. Ujetnice so bile prepeljane iz prehodnega zapora Borl. V njem je bilo 56 žensk. Iz tega transporta jih je 46 umrlo v Auschwitzu. Zaznamovane so bile s številkami od 9.823 do 9.879.

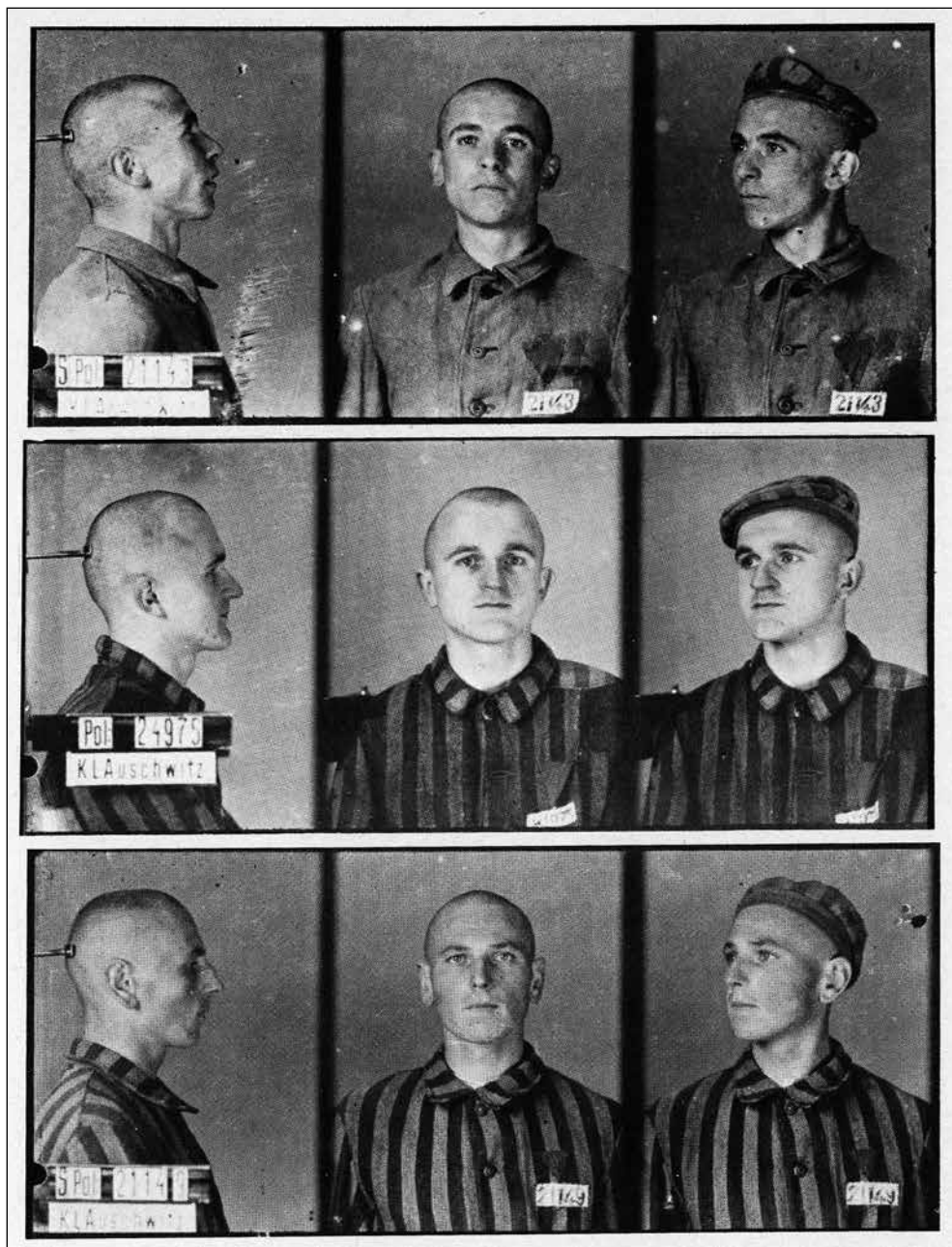
V naslednjem transportu, ki je prispel 31. julija iz Borla, je bilo 10 jetnic zaznamovanih s številkami od 13.219 do 13.226 (prav tam).

V obeh prej omenjenih skupinah so bile dekleta in žene iz Zasavja, Savinjske in Šaleške doline, Celja ter z mariborskega in ptujskega območja.

V nočeh od 3. do 6. avgusta 1942 so na Štajerskem izvedli val aretacij. Od 1262 oseb, ki so jih aretirali, so 333 žensk in 118 moških, starih nad 18 let, 10. avgusta odpeljali v Auschwitz. Njihove otroke in dojenčke, bile naj jih bi 430, so ločili od staršev in jih

odpeljali v razna mladinska taborišča, ki so bila namenjena prevzgoji ter izkoriščanju za delo. Dojenčke teh staršev, ki so se izkazali za "rasno čiste ter ustrezne", pa so oddali v posvojitev nemškim staršem. Starčke in bolne člane teh družin pa so odpeljali v posebno taborišče na Bavarskem. Moške so v tabori-

šču označili s številkami od 57.793 do 57.910. Ženske pa so ožigosali s številkami od 16.173 do 16.505. Do konca leta 1942 je v Auschwitzu od te skupine ljudi umrlo 148 žensk in 95 moških. Največ jih je umrlo v prvih mesecih po prihodu v taborišče. Iz te skupine pa je 73 žensk umrlo v naslednjih nekaj letih.

V zbirnem transportu so 12. avgusta 1942 pripeljali v Auschwitz iz Begunj tudi 13 aktivistk iz Skofje Loke, Hrušice ter iz drugih gorenjskih partizanskih krajev.

Bile so ožigosane s številkami od 16.978 do 16.999.

Naslednji večji transport iz Slovenije v Auschwitz je prišel 20. avgusta z 61 političnimi jetnicami (številke od 17.796 do 17.856) in 21 jetniki (številke od 60.327 do 60.347). S tega transporta je v Auschwitzu umrlo 45 žensk in 15 moških.

Iz mariborskega zapora in Borla so 30. avgusta v Auschwitz prepeljali 73 žensk (ožigosane s številkami od 18.678 do 18.748) in 43 moških zapornikov (zaznamovani s številkami od 62.209 do 62.251). S tega transporta je v taborišču Auschwitz umrlo 54 žensk in 19 moških. Ti so umrli že v prvih mesecih v taborišču.

Oktober 1942 so iz Begunj v Auschwitz prepeljali dve skupini žensk. V prvi je bilo 11 žensk (številke od 21.337 do 21.347), v drugi pa 7 (v tej skupini so bile znane le številke 22.660, 22.668, 22.669, 22.670.) Iz teh dveh skupin so taborišče preživele le tri.

Z Gorenjske v tem času v Auschwitz niso deportirali toliko svojcev upornikov kot s Štajerske. Namesto tega so v tem času svojcem upornikov požigali vasi in uničevali lastnino ali pa so svojce celo izgnali. Nekatere so pošiljali v druga taborišča, kot so Dachau, Mauthausen ali Ravensbruck. V Ravensbruck so deportirali predvsem ženske.

Zadnjega oktobra so v Auschwitz pripeljali 21 zapornic iz celjskih zaporov. Bile so oštevilčene s številkami od 23.307 do 23.327. Informacij o možnih preživelih niso znane.

Zadnja skupina slovenskih jetnic in jetnikov v tem letu je bila v Auschwitz pripeljana 11. decembra 1942, in sicer 32 žensk, zaznamovanih s številkami od 26.662 do 26.694 (prav tam).

Če povzamemo, je bilo v Auschwitzu v letu 1942 deportirano 596 Slovenk in 223 Slovencev. Od teh je v Auschwitzu umrlo 422 Slovenk in 169 Slovencev. Večina od preminulih je umrla ali bila ubita v taborišču že v prvih mesecih ujetništva. V tem času je veliko otrok, ki so bili ločeni od staršev, imenuje-

mo jih tudi ukradeni otroci, ostalo brez staršev in svojcev. Zasledila sem podatke, da so kasneje začeli s slovenskega ozemlja otroke deportirati v taborišča skupaj s starši in tako opustili ločevanje družin.

Zanimiv je podatek, da so prebivalci slovenskega ozemlja prav zaradi velike smrtnosti ujetnikov v Auschwitzu začeli sumiti, da ujetniki ne umirajo narave smrti, temveč da jim nemška država pri tem "pomaga". Pred tem namreč ni smelo biti znano, da je taborišče namenjeno uničenju in smrti zapornikov (prav tam).

Leto 1943

Leta 1943 naj bi v Auschwitz deportirali znatno manjše število ljudi kot v letu 1942. Iskanje podatkov je bilo oteženo, saj so v upravi, kjer so popisovali zapornike, mnogim zaradi ponemčenih priimkov ali imen zapisali kar nemško državljanstvo. Prav tako je Auschwitz leta 1943 množično začel ureničevati vizijo iztrebljanja ljudi, ki nacistom rasno niso ustrezali, in tako se je povečal transport ljudi iz mnogih držav v taborišče. Na vhodu v taborišče je potekala selekcija in za mnogimi, ki so jim namenili takojšnjo usmrtevo, se je izgubila vsaka sled. Oni namreč niso bili niti ožigosani s številko, temveč takoj poslani v plinske celice ali bili kako drugače usmrčeni. Prav tako so se izgubili podatki o romskih ali judovskih družinah s slovenskega območja, saj ni natančnih podatkov prav zaradi nabornih transportov – vlak je na vsakem kraju pobiral določeno število zapornikov.

V letu 1943 se je v Auschwitzu pojavila tudi epidemija tifusa, ki je že tako izčrpane ujetnike še dodatno zdesetkala. Po podatkih, ki sem jih raziskala, so bili bolnišnični oddelki zelo slabo preskrbljeni. Največkrat so bolnim lahko ponudili le oglje. Mnogokrat pa so pazniki in vodje izvajali tudi čistke bolnikov na oddelku, tako da so kar celoten oddelek bolnikov usmrtili (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Iz celjskega in mariborskega zapora so 8. januarja 1943 pripeljali 33 političnih jetnic v Auschwitz. Bile so zaznamovane s številkami od 28.325 do

28.799. Le polovica jih je preživela. Kmalu so za njimi pripeljali še sedem Slovenk, njihove natančne številke niso znane. Znano je le to, da je od njih preživela le ena.

V Auschwitz je 6. februarja prispela skupina 33 Slovenk. Bile so označene s številkami od 34.633 do 34. 747. Iz te skupine jih je preživelo 14.

Po tem transportu so od 27. februarja do 10. decembra 1943 posamično deportirali v Auschwitz 79 Slovenk. To so bile aktivistke v uporu z Gorenjske in Štajerske.

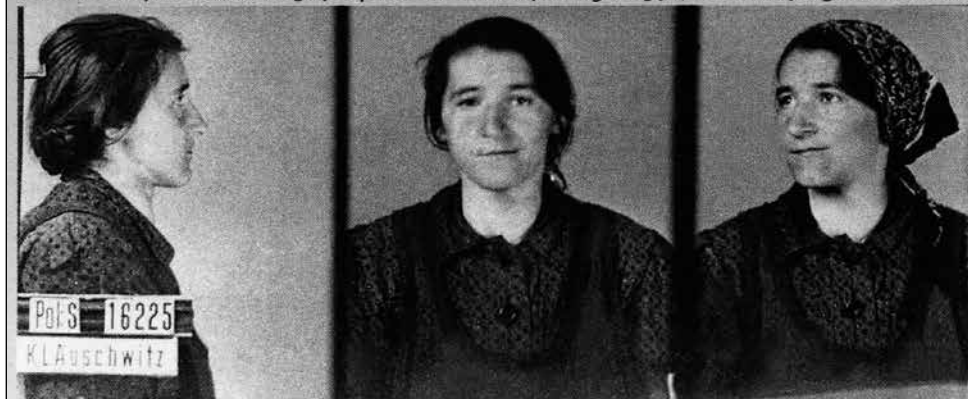
Iz Maribora so 8. oktobra deportirali sedem Slovencev, političnih zapornikov. To je bila edina moška skupina v tem letu iz Slovenije. Zapisani so kot

Anica Čepлак, taboriščna št. 16450, ob prihodu v Auschwitz, 10. avgust 1942 (hrani: MnZC, original v APMAB).

Elizabeta Sarh, taboriščna št. 16502, ob prihodu v Auschwitz, 10. avgust 1942 (hrani: MnZC, original v APMAB).

Angela Hlačun, taboriščna št. 16225, ob prihodu v Auschwitz, 10. avgust 1942 (hrani: MnZC, original v APMAB).

številke od 156.914 do 156.920 (prav tam).

Iz taborišča Flossenburg je bilo v taborišče Auschwitz 3. decembra 1943 premeščeno tudi 77 Jugoslovancev. Koliko je bilo med njimi Slovencev, ni natančno znano. Eden izmed Slovencev iz te skupine je bil tudi moj pradedek, ki je v Auschwitzu tudi umrl, prav tako kot tudi pet drugih iz te skupine. Za ostale osebe iz te skupine ni znanih informacij (prav tam).

Iz Ljubljane je 10. decembra prišel v taborišče tudi transport 43 političnih jetnic. Ožigosane so bile s številkami od 70.344 do 70.387. Osvoboditev taborišča je dočakalo le devet jetnic tega transporta. K visoki umrljivosti je pripomogla tudi hladna zima in boleznj - predvsem širjenje tifusa.

Kot zadnji v letu 1943 sta v Auschwitz od Slovencev in Slovenk prispela dva jetnika (ožigosana s številkami 171.332 in 171.333) in štiri jetnice (zaznamovane s številkami 73.897, 73.898, 73.601, 73.284) (prav tam).

Od 200 političnih ujetnic, ki so bile leta 1943 deportirane v Auschwitz, jih je do konca vojne umrlo 115. Od 43 moških deportirancev pa jih je umrlo 13 (prav tam).

Leto 1944

Iz okolice Ljubljane, z Gorenjske in s Štajerske je v Auschwitz leta 1944 prišlo manj političnih zapornikov kot prejšnja leta - zato pa naj bi po podatkih več jetnic iz teh območij začeli pošiljati v Ravensbrück, jetnike pa v ostala taborišča. V dveh mešanih transportih je bilo 10. in 12. januarja deset Slovenk, med njimi tudi prve aktivistke s Primorske in iz Trsta. Vpisane so med številkami 74.126 in 74.174. V februarju so v taborišče deportirali v več skupinah 39 Slovenk s Primorske, ki so vpisane med številkami 75.033 in 76.893.

Aprila so iz območja Ljubljane v taborišče deportirali pet jetnic in jih zaznamovali s številkami 77.208, 77.508, 78.882, 78.885 in 79.302. Kmalu zatem so iz Neubrandenburga (podružnica Ravensbrücka) prepeljali tri jetnice, ki so jih zaznamovali s številkami 79.530, 79.531 in 79.534.

Iz taborišča Marzburg so 24. aprila prepeljali v Auschwitz dvajset jugoslovanskih partizank. Označili so jih s številkami med 76.300 in 76.350.

Maja naj bi po pričevanjih preživelih jetnic iz Trsta prispel večji mešani transport jetnikov. V njem naj bi bilo 25 jetnic s Primorske. Najnižja znana številka iz te skupine naj bi bila 80.542, najvišja pa 80.564. Junija naj bi prav tako s Primorske in iz Trsta v več transportih pripeljali 105 jetnic - to število so navedle preživele, uradni viri pa so do sedaj pridobili podatke za 70 jetnic iz območja Jugoslavije. V kartoteki taborišča so vpisane med številkami 81.127 in 81.995. Še isti mesec naj bi v Auschwitz deportirali še 15 jetnic, ki so vpisane v 81. tisočici (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

S Primorske je 20. junija v taborišče prispelo 31 Slovenk, naslednjega dne 21 Slovenk in prav tako v juniju še 90 Slovenk in, z ločenim transportom, prav tako junija še 43 Slovenk. Transport s 43 Slovenkami je prispel tudi 3. julija. Vse te Slovenke so deportirali z območja Primorske. Številki, s katerimi so jih zaznamovali, nisem zasledila (prav tam).

Julija so v taborišče pripeljali še pet jetnic v mešanih transportih. Zaznamovane so s številkami 83.063, 83.392, 84.043, 86.701 in 86.712. V avgustu so pripeljali v taborišče transport s 36 Primorkami, ki so bile zaznamovane s številkami od 86.961 do 86.996. Z drugim transportom, prav tako avgusta, pa so v taborišče deportirali še enajst Istrank, ki so bile zaznamovane s številkami od 87.052 do 87.2598 (prav tam).

Tudi v septembru se pritok deportirancev ni ustavil, čeprav so nekatere jetnike in jetnice iz Auschwitza že začeli premeščati v druga taborišča. Po podatkih naj bi večino premeščenih premestili v taborišča v notranjosti Nemčije. Razlog naj bi bil najverjetneje ta, da naj bi se Rdeča armada počasi približevala območju taborišča (prav tam).

Po nekaterih podatkih naj bi v septembru v taborišče deportirali še najmanj 60 Primork. Zaznamovali so jih s številkami v seriji 88.000. Natančnih številk ni znanih. Kmalu za njimi, 18. oktobra, so v taborišče Auschwitz iz Gorice deportirali še okrog

50 Slovenk. Le za eno izmed njih je znano, da je bila vpisana pod številko 89.133. Za njimi, do konca leta 1944, naj bi v taborišče deportirali še pet Slovenk (prav tam).

Podatki, ki sem jih raziskovala, kažejo, da je bilo v letu 1944 v Auschwitz deportiranih veliko več Slo-venk kot Slovencev. Slovencev, ki naj bi bili tega leta deportirani v taborišče, naj bi bilo 23. V drugi polovici leta 1944 pa naj bi nekaj Slovencev v Auschwitz premestili tudi iz drugih taborišč: iz Mauthausna, Dachaua in Majdaneka pri Lublinu. Po podatkih sodeč, naj bi iz Mauthausna prišlo 1. decembra 105 Jugoslovanov, med njimi ni točno znanega števila, iz Dachaua pa naj bi, prav tako v decembru 1944, premestili 20 Slovencev (prav tam).

Po podatkih državnega muzeja v Oświęcimiu, naj bi v letu 1944 deportirali v Auschwitz 88 Slovencev. Od teh naj bi jih v taborišču umrlo 36. To leto naj bi bilo v Auschwitz deportiranih 490 Slovenk – številka je zaradi netočnih podatkov le približna. Od teh naj bi jih v Auschwitzu umrlo 81, nekatere pa naj bi

umrle v drugih taboriščih. Razlog naj bi bil v tem, da so deportirane Slovenke v tem letu, če so bile sposobne za delo, mnogokrat deportirali naprej v druga taborišča oziroma so postale delovna sila za potrebe nemške vojne industrije (prav tam).

Pričevanja preživelih Slovencev

Izpisala sem nekaj odlomkov pričevanj preživelih iz zbornika z naslovom Auschwitz-Birkenau. V zborniku so nekateri preživeli opisali, kako je potekalo njihovo življenje v taborišču, s kakšnimi stiskami in težavami so se spopadali in v kakšnih težkih pogojih so se trudili preživeti.

Mara Pograjc Letonja je pogoje, v katerih so bivali, opisala takole: "V vsaki baraki, dolgi približno 30 m in 12 m široki, nas je bilo približno 400 žensk. Spale smo na pogradih v dveh nadstropjih. Na pogradih so bile slamarice in koci – polni uši. Te so nas tako žrle, da smo bile vse krastave od stalnega praskanja. Čis-

titi se skoraj ni bilo mogoče, ker smo postelje zapuščale in postiljale še v temi ali mraku (tudi podnevi so bile barake precej mračne) in se vračale vanje pozno zvečer – tudi v temi ... Prava nadloga v taborišču so bile podgane. Te so se sprehajale podnevi in ponoči po vsem taborišču, se tople med sabo. Pojavljale so se v velikih tropih, pa tudi posamezno. Bile so tako nažrte človeškega mesa, da so se prav leno pomikale, kot bi bile udomačene. Napadale so kar žive ljudi. Spominjam se, kako sem se nekoč prestrašila, ko sem ravno zadremala in začutila, kako me je nekaj požgečkalo v uho. Ko sem se z roko hotela dotakniti ušesa, sem zadela podgano, ki je vtem odskočila. Seveda to noč nisem mogla več zaspati. Često se je dogodilo, da so katero interniranko ugriznile v nos ali uho, posebno, če so bile bolne, z vročino in se niso prav zavedale dogajanja okrog sebe. Internirankam, ki so ponoči umrle na svojih pogradih, so podgane do jutra velikokrat oglodale razne dele telesa do kosti. Podnevi se je največ podgan zbiralo na mestih, kjer so ležali mrlič. V taborišču so bile skopane velike jame, kamor so za to določene skupine Židinj donašale od jutra do večera mrtve in do golega slečene interniranke. V poznih popoldanskih urah so jih te skupine pobrale iz jam in jih kot drva metale na kamione, ki so jih nato vozili v krematorije. Mrlič, ki so več ur ležali v tej jami, so bili vsi oglodani od podgan. Težko si je predstavljati to grozotno sliko tako razvrednotenega človeka, če tega nisi doživel in videl s svojimi očmi." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 237 in 238).

Pograjc Letonjeva je v svojem pričevanju opisala tudi, kakšna je bila prehrana v taborišču: "Hrana je bila zelo slaba, količine premajhne, pripravljena zelo nehiigiensko. Pomanjkanje hrane smo tem bolj občutile, ker smo morale težko delati, zato smo bile fizično zelo izčrpane. Pri velikosti 162 cm sem tehtala slabih 40 kg, druge pa tudi ne več. Hrano so nam v kotlih dovažali pred vhode blokov, barak. Zjutraj smo dobivale približno po četrt litra zelenkasto rjave tekočine in največkrat nismo vedele ali naj temu rečemo čaj ali črna kava, seveda vse brez sladkorja. Ob poldne so nam dali ca. pol litra skuhanе ječme-

nove kaše ali rumene kolerabe – sesekane na kose in skuhanе z malo moke, včasih je bil namesto kolerabe skuhan in neolupljen krompir ali na debelo zrezano, podmeteno zelje in podobno. Posamezne prej navedene jedi so bile na jedilniku po ves mesec ali kolikor časa traja sezona zanje in se skoraj niso menjavale. Za kakšen praznik – npr. za božič – smo dobile cel kuhan krompir. Tega smo bile izredno vsele. Nema lokrat smo našle v kolerabi, zelju in drugih kuhanih zelenjavah gosenice, v krompirjevi juhi slamo in druge smeti. To smo odstranile, hrano pa pojedle, saj drugega ni bilo moč dobiti, a živeti smo hotele. Večerja je bila iz kosa slabega črnega kruha, ki je bil hkrati tudi celodnevni obrok kruha, ki pa smo ga pojedle vedno kar zvečer, enega kvarglja ali ene žlice marmelade iz pese, kar so nam dali kar na kruh. Poleg tega smo dobile še kako pijačo za zajtrk. Hrani je bil primešan tudi brom, zato je bila umrljivost žensk še večja. Zaradi takšne prehrane smo vse ženske trpele za drisko skozi vso dobo bivanja v taborišču. Ta težava je bila toliko večja, ker je bilo stranišče (t. j. posebna dolga baraka, v njej zgrajeno po vsej dolžini dober meter široko korito) par sto metrov oddaljeno, na kraju židovskega oddelka. Zato je bilo vse taborišče, kljub stalnemu čiščenju, vedno ponesnaženo.

Vode v taborišču ni bilo. V kuhinjo je bila speljana po ceveh od nekoč daleč, ponoči pa je tekla po kakšno uro tudi v straniščih, da je odplaknila vse odpadke. Vsako približanje kuhinji je bilo strogo prepovedano in vsak poskus kraje vode je bil zelo tvegan ... Kraja vode je imela za posledico hude telesne kazni, pretepanje ali premestitev v kazensko kolono. Tam je bilo delo še slabše in zmanjšani že tako pičli obroki hrane. Včasih so jih obešali tudi za roke pri glavnem vhodu v opomin vsem drugim ali pa so morali stati pri glavnem vhodu do 24 ur. Enako so kaznovali za pobiranje odpadkov zelenjave v okolici kuhinje ali za kakršnokoli krajo in zaužitje zelenjave na polju, kjer smo delali." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 239 in 240).

V svojih zapisih Marica Rižner opisuje, kako so pazniki v taborišču ravnali z jetniki: " ... nekega dne,

Tabor. štev.:	Priimek in ime	Letnica rojstva in kraj	Datum smrti v taborišču
------------------	----------------	-------------------------	-------------------------------

Transport 28. 9. 1941 iz zasedenih področij Kranjske in Koroške

21131	Kopmajer Avgust	1917, Leše	+ 3. 1942
21132	Kraigher Alojz	1903, Prevalje	
21133	Kristan Ivan	1909, Prevalje	+ 23. 3. 1942
21134	Lampe Pavel	1923, Stražišče	+ 29. 3. 1942
21135	Lepko Franc	1899, Prevalje	+ 26. 11. 1941
21136	Müller Vincenc	1920, Prevalje	
21137	Meh Ivan	1907, Holmec	
21138	Pačnik Lavrenc	1906, Sv. Ivan	
21139	Pečnik Jakob	1904, Holmec	+ 9. 1941
21140	Šmid Marjan	1921, Železniki	+ 1. 9. 1942
21141	Siter Jožef	1903, Sv. Jakob	+ 3. 1942
21142	Štebih Matevž	1901, Ravne	12. 1941
21143	Štern Ernest	1916, Prevalje	12. 1941
21144	Trinkaus Vili	1918, Leše pri Prevaljah	+ 16. 3. 1942
21145	Bajec Rafael	1913, Šentvid	1. 1942
21146	Božič Avgust	1917, Prevalje	
21147	Brodar Valentin	1918, Zg. Dobrava	+ 2. 1942
21148	Brunker Alojz	1911, Prevalje	+ 26. 6. 1942
21149	Ciperle Stanislav	1921, Cerkljanska Dobrava	3. 1942
21150	Čop Stanislav	1919, Leše pri Prevaljah	+ 2. 1942
21151	Iskra Matevž	1921, Kamnik	
21152	Koklič Marjan	1912, Litija	+ 1. 1942

Transport 15. 11. 1941

22707	Pernat Martin	1913, S. Bistrica	
22708	Povše Juriš	1900, Šoštanj	+ 12. 1. 1942
22709	Pušnik Ignac	1898, Lovrenc	+ 7. 2. 1942
22710	Križman Gregor	1897, Sv. Vid	+ 5. 2. 1942
22711	Marčič Jožef	1914, Ribnica na Pohorju	+ 17. 2. 1942
22712	Korošak Friderik	1909	umrl

Transport 22. 11. 1941

23202	Kamnik Damjan	1909, Prevalje	
23203	Mrak Franc	1905, Kronau	
23204	Pogačar Jože	1922, Kamnik	
23205	Fuger Stanislav	1921, Dravograd	
23206	Jelenko Franc	1922, Prevalje-Leše	+ 1942
23207	Pogačnik Miha	1891, Kališe	
23208	Cerar Dominik	1914, Domžale	+ 1942
23209	Prosen Marko	1910, Prevalje	

ko so nas zjutraj nagnali na travnik izven taborišča, bilo je v oktobru 1942. Tam so nas pustili stati ves dan brez hrane, zastražene z gestapovci in s psi, tako da smo se do večera čisto izčrpane. Pozno ponoči pa so nas pognali nazaj, da smo morale teči ena za drugo skozi taboriščna vrata. Samo tiste, ki so imele zadosti moči, da so lahko pokonci stekle skozi vrata, so ostale žive. Vse druge izčrpane in onemogle od celodnevne stanja v generalnem apelu pa so z zakrivljenimi palicami lovili za vrat in jih tako odbirali za blok smrti ... Strašna je bila že pot mimo bloka št. 25. Iz njega so prihajali obupani kriki po rešitvi. Toda nobena od nas jetnic ni mogla pomagati tem na smrt obsojenim žrtvam. Nekoč sem imela priliko videti, kako so v tem bloku nalagali mrlične in žive ljudi skupaj na isti kamion kot drva. Še danes se spominjam, kako so se premikala vrhinja trupla nad še živimi, ki so se mučili z zadnjimi močmi." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 250 in 251).

V zapisih se je Rižnerjeva dotaknila tudi tega, kolikokrat so bili deležni umivanja v taborišču: "V vsem času, kolikor sem bila v taborišču, so nas samo enkrat odgnali na kopanje. Tudi tu niso pozabili na svoj osnovni cilj uničevanja ljudi. Najprej so nas polili z zelo vročo vodo, takoj nato z mrzlo. Potem so nas nagnali na prosto in nas tam pustili stati brez vsake obleke, češ da nam bodo med tem časom sparili naše obleke. Še danes se spominjam datuma, bil je 5. december. Po tem kopanju je marsikatera od nas zbolela in odšla v revir, od koder se ni vrnila." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 251).

Anica Ramšak je takole opisala apele, ki so jih jetniki in jetnice morali prestajati: "Pri generalnih apelih smo stale v vrstah zunaj žične ograje. Kadar je bila katera do kraja obupana, se je prijala za žico in končala svoje trpljenje. Proti večeru so nas čez jarek pognali nazaj v taborišče ter smo na smrt izmučene morale teči po ozki deski. Če je katera omahnila in padla, je bila takoj določena za levo stran, to je za blok 25 - blok smrti. Nekoč je pri navadnem apelu manjkalo precej števil. Nekaj bolnih starejših žensk je ostalo v baraki. Ko je med apelom to ugotovila paznica, je pridivjala v barako, hoteč jih spoditi

ven. Ker nikakor niso mogle vstati, je krvnica drugo za drugo izvlekla iz barake in jim pred našimi očmi razbijala glave. Nesrečnih žrtev je bilo čez dvajset.

Izčrpane smo morale vsak dan opravljati najtežja dela, bodisi na ruševinah ali pri ruvanju dreves. Nekatere sotrpinke so si hotele med delom utešiti žejo v bližnji umazani mlaki, vendar jim esesovec tudi tega ni privoščil. Ko ga je neka moja znanka nekoč prosila, naj ji vendarle dovoli srkniti nekaj kapljic, ji je začudo res dovolil, toda brž, ko se je nesrečnica nagnila, da bi se napila, je nemški škorenj stopil na njen tilnik in jo tiščal v smrdljivo mlako tako dolgo, da se je zadušila. Podobnih primerov bi lahko opisala še več. Ko smo se zvečer utrujene vračale v taborišče, nam je kot v zasmeh igrala godba, ki je dražila in bolela toliko bolj, ker smo vselej nosile s seboj nekaj mrličev." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 259 in 260).

Kruto ravnanje z jetniki je v svojih spominih opisal tudi Josip Naday: "Ne morem opisati vseh grozot, ki so se tu dogajale. V tovarno je vozil vlak, ki je dovažal material, in ni minil dan, da ne bi kateri od internirancev v obupu končal življenje pod kolesi tega vlaka. Tudi sam se videl tak prizor, ki me je pretresel in živčno še bolj uničil. Videl sem sadistično poigravanje z ljudmi, ko je esesovec vrgel nekemu mladincu kapo čez jarek in mu ukazal, da gre ponjo. Ko se je nagnil, da bi jo pobral, ga je esesovec ustrelil v tilnik in tako preizkusil svojo spretnost. Ko so prisotni strme gledali prizor, je zarohnel: 'Kaj zijate, kaj niste videli, da je hotel pobegniti?' Kam naj bi le pobegnil, revež, sredi tovarne. Esesovski sadizem ni poznal meja, za svoja dejanja niso nikomur odgovarjali. ... Nekega dne nismo odšli na delo, ampak smo se morali vrniti v barake. Spet nekaj novega? Da, bila je selekcija. Popolnoma nagi smo se morali v barakah postaviti v vrsto in posebna komisija je opravila selekcijo. Odbrali so oslabele in izčrpane, ki po njihovi presoji niso bili več produktivni. Bili so to večinoma tovariši, ki so prišli pred nami. Brez pojasnila smo vedeli, da bodo odpeljani v smrt. Treba je bilo napraviti prostor za transport novih, zdravih in močnih delavcev.

Cerenjak Antonija	1908, Ostrožno brdo	+ 11. 42
Fedre Amalija	1880, Breze	+ 9. 42
Fedre Marija	1900, Rifnik	+ 9.42
Kos Elizabeta	1896 Celje	+ 11.42
Kos Franciška	1872 Tabor, Celje	+ 26. 9. 42
Dežman Alojzija	Družmirje	
Mohorko Marija	1906, Maribor	+ 11. 1943
Karat Anica	1911, Zagorje	+ 24. 4. 42
Novak Antonija	1904, Griže	+ 29. 12. 42
Novak Marija	1890, Dramlje	+ 14. 42
Petelinkar Fani	1922, Zagorje	+ 12.43
Planinc Jožefa	1884, Celje	+ 6. 43
Preložnik Marija	Celje	+ 11. 42
Remić Milka	1905, Vransko	+ 20. 11. 42
Remic Marija	1895, Latuš, Braslovče	+ 42
Skok Katarina	1912, Brdo	+ 42
Zurc Stanislava	1918, Celje	+ 12. 42
Zavrl Anica	Slov. gradec	+ 42
Žehelj Marija	1914, Jelševica	+ 12. 42

Transport žena 12. 9. 1942 iz Begunj

21343	Bizjak Pajer		
	Franciška	1903, Hrušica	
21337	Sekardi Sodja		
	Marija	1924, Jesenice	
	Bogataj Johana	Gabrška gora	+ 10. 1942
	Damjan Angela	Gorenjka	+ 1943
	Gregorin Antonija	Jesenice	1943
	Jenko Albina	1913, Stražišče	+ 15. 1. 1943
	Kobentar Marija	1902, Hrušica	+ 12. 1942
	Kozjek Johana	Nomenj	+ 29. 11. 1942
	Marinčič Helena	1880, Hrušica	+ 1942
	Marinčič Alojzija	1917, Hrušica	+ 2. 11. 1942
	Postudenšek		
	Terezija	1893, Gorenjka	+ 42

Transport 18. 10. 1942 iz Begunj

22660	Krivic Marija	1909, Hrušica	+ 29. 12. 1942
22668	Štular Cilka	1919, Kranj	
22670	Mohorič Ivanka	1896, Gorje	+ 1942
	Mohorič Milka	1913, Gorje	+ 10. 1943
	Mohorič Marija	1888, Gorje	+ 10. 1944
	Volf Marija	1903, Šk. Loka	+ 10. 1944
	Volf Božena	1925, Šk. Loka	+ 1944

Pojavila se je huda driska. Imenovali smo jo ‚ukrajinka‘. Tudi mene se ni izognila, že tako sem bil suh, sedaj pa sem izgubil v 18 dneh 21 kg, postal sem ‚muselman‘ in brata sta se bala, da bom pri selekciji izločen. Do tega bi tudi prišlo, če me ne bi bila v zadnjem hipu potegnila iz vrste, na moje mesto in z mojo kartoteko pa je stopil drug interniranec, ki je bil še precej pri močeh. Tako sem ušel gotovi smrti. Ves čas svoje bolezni sem delal, četudi težko, kajti kdor je odšel v bolnico, se iz nje ponavadi ni več vrnil." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 395 in 396).

Nada Francè-Primožič je v času ujetništva zbolela za tifusom, poleg prebolevanja bolezni pa je imela v tistem čas tudi razbito glavo. Ko je bila bolna, je zanj na skrivaj skrbela njena mama, ki se je trudila hčeri vrniti upanje in zdravje. Svoje spomine na tisti čas je opisala takole: "Rana na glavi se mi je tedaj močno gnojila in od nje je zaudarjalo. Moje bližnje sosede Poljakinje so se zaradi tega strašno razburjale in mi končno pripeljale doktorja, tudi Poljaka, ki naj bi opravljal službo zdravnika v tej brezupni bolnici. Očistil mi je rano in mi jo zavil v toaletni papir, ki je potem gnil z rano naprej do naslednjega redkega prevezovanja. Na srečo sem bila ves čas le malo pri zavesti. Sosede so mi kasneje pripovedovale, da sem pri vsakem prevezovanju strašansko kričala in jokala. Mama je prihajala na skrivaj k meni vsak dan, me očedila, hranila s hrano, ki si jo je odrgala od ust, in me bodrila. Kljub navideznemu pogumu, ki ga je mama na zunaj kazala, je v notranjosti trpela. Bila je zelo dobrosrčne narave, vedno je bila pripravljena vsakomur pomagati. Mesece v zaporu so jo izčrpali, trpela je ob vsem, kar je tam preživljala. Očetova smrt jo je strašansko prizadela in zavedala se je, da fizično ne bo zdržala.

Vsak dan sem imela več volje do življenja, a mame je bilo vsak dan manj. Nekega dne je komaj prišla do mojega ležišča. Rekla mi je, da jo boli glava in da je jutri ne bo, da se mora odpočiti. Držala sem jo za roko. Nisem je hotela izpustiti. Instinktivno sem čutila, da jo vidim zadnjič. Strmela sem vanjo in si hotela vtisniti v spomin vsako potezo njenega

ljubega obraza. Prosila me je, naj jo izpustim, ker se mora vrniti. Tako zelo sem utrujena in naspati se moram, je dejala in počasi odšla. Čez nekaj dni je umrla za tifusom.

Misel, da je ne bom videla nikdar več in da ji nikdar ne bom mogla povrniti niti delčka njene dobrote, mi je povzročala neznosno bolečino. Privid, kako leži v skladovnici mrličev, ki jih grizejo podgane, me je spravljal v blaznost. Ponovno sem doživljala njen prihod, slišala njene bodrilne besede: „Pogum, Nada, vzdržati moraš, ne pusti se poteptati.“ (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 278 in 279).

Jožica Veble Hodnik pa opisuje, kako so pazniki včasih odbirali tiste, ki so izgledali bolj zdravi in za delo sposobni, za t. i. poskusne zajčke pri znanstvenih poskusih. Tudi sama se je prepozno zavedala, da se je s tem, ko je na nek način želela, da jo izberejo med odbiranjem jetnic, nehote javila za poskuse s cepivom za malarijo. V prepričanju, da se ji bo nasmehnila sreča, če bo izbrana in napotena na delo izven glavnega taborišča, na delo v Bude, ki so bili oddaljeni dve uri hoda od Brzezinke. Tam so jetnice bivale v malo bolj človeških pogojih, imele so vodo in stranišče, pazniki pa z njimi niso tako surovo ravnali in jih ubijali tako kot v glavnem taborišču. Ko sprva ni bila izbrana, je bila izbrana na prošnjo Avstrijke Kamili. Svojo izkušnjo je opisala takole: "Poletje leta 1943 se je nagibalo h koncu. Ko smo se nekega večera vračale iz dela, so nas pri vratih prestregli. Namesto, da bi dobile obrok hrane, smo morale stopiti v vrsto po ena. Da ne bi pobegnile, so ob naši vrsti stale štabove s palicami. Na začetku vrste so bili gestapovci, ki so dajali injekcije. To se je že enkrat zgodilo. Rekli so nam, da so nas cepili proti tifusu. Vendar jim tega že takrat nismo verjele, kar se je pokazalo upravičeno, saj smo že čez nekaj mesecev, ko je razsajal v taborišču tifus, tudi me zbolele. Nekega dne, ko smo prišle zjutraj na delo, je eden izmed treh šefov v vrtnariji dejal, da je Italija položila orožje. Istega dne zvečer so nas spet čakali pred barako esesovci iz Auschwitza I ter nam dali v levo roko trikrat s peresom neko vakcino. Že tedaj sem slutila, da s tem nekaj ni v

	Ludvig Jožica	1905, Jesenice	+ 18. 11. 44
	Saračević Angela	1909, Jesenice	+ 1. 11. 44
54966	Škrlj Alojzija	1904, Kranj	
54967	Gradišek Ljudmila	1918, Dovje	
54979	Lenko Frančiška	1908, Črna	
55738	Tišler Pavla	1924, Gozd	+ 24. 5. 45
	Semeja Ljudmila	1925, Duplica	+ 27. 2. 44
	Obertan Frančiška	1912, Bistra	+ 6. 44
	Reberšek Marija	1893, Liboje	+ 1. 44
62640	Pečar Kristina	1889, Jesenice	
62641	Pečar Matoh Zlata	1921, Jesenice	
62642	Pečar Korošec Majda	1923, Jesenice	
62643	Prešeren Rezka	1913, Jesenice	
62644	Frelih Jožica	1909, Jesenice	+ 11. 3. 44

Iz Maribora 15., 23. oktobra 1943

65096	Kovač Zupančič Marija	1914, Radeče	
66278	Ksela Linka	1924, Ruše	
66279	Ksela Zora	1920, Ruše	+ 2. 1. 44

Jetnice pripeljane do konca leta 1943 iz Begunj

67851	Bohinc Anica	1908, Medvode	
69285	Sitar Milka	1923, Škofja Loka	
	Berce Ljudmila	1923, Škofja Loka	+ 11. 1943
	Božič Ladislava	1921, Kranj	+ 1. 1943
	Dolinar Marija	1915, Sebenje	+ 1. 1944
	Golmajer Jožefa	Kovor	+ 24. 1. 1944
	Kalan Marija	1906, Stara Loka	+ 14. 2. 1944
	Knific Marija	1906, Tržič	1944
	Končan Anica	1923, Železniki	+ 5. 1945
	Kržišnik Frančiška	1892, Kladje	+ 1943
	Kržišnik Leopolda	1923, Kladje	+ 1943
	Kunčič Alojzija	1920, Mlino-Bled	+ 2. 5. 1944
	Maleš Angela	1915, Kamnik	+ 10. 1943
	Pristov Gertruda	1914, Bled	+ 1944
	Robič Antonija	1913, Kranjska gora	+ 21. 1. 1944
	Rud Marija	Planina	+ 1944

Skupina jetnic iz Maribora

70313	Mlakar Nada	1923, Maribor	
70314	Simonič Vovk Helena	1922, Ivanjkovci	
70315	Simonič Katarina	1886, Ivanjkovci	+ 17. 8. 1944

redu. In res. Nekaj dni po tem dogodku so se začele redčiti naše vrste: dan za dnem so interniranke omedlevale pri apelu in na delu. Bolniški avto jih je nenehoma odvažal proti glavnemu taborišču. Dobro se spominjam, kako se mi je nekega dne pri delu začelo vrteti v glavi. Vse sem videla dvojno. Morala bi ostati v baraki, tega pa me je bilo strah. Bala sem se, da me bodo štabove teple, saj ni smela ostati v baraki nobena, če ni imela 40 °C vročine. Vendar so me drugi dan kolegice pregovorile, da sem ostala. Še sedaj pomnim, kako sem se tresla od strahu, ko je štabova s termometrom v roki stopila proti meni in kako sem se začudila, ko mi je rekla, da imam 40 °C vročine. Pripeljal me je taboriščni bolniški avto in znašla sem se med množico bolnic kot edina Jugoslovanka. Ne morem popisati, kako me je bilo strah med vožnjo. Bila sem prepričana, da nas peljejo v krematorij. Saj je bila javna skrivnost, da so bolne interniranke metali v ogenj. Toda na moje veliko presenečenje so me dodelili v revirsko (bolniško) barako 23, kjer so nas najprej polivali z ledeno mrzlo vodo. Tu so nam trikrat na dan merili temperaturo. Če so ugotovili, da ima bolnica malarijo, so jo prestavili v revirsko barako 11 in od tam v krematorij. Naj pripomnim, da je v to barako že prišla Cilka Štularjeva. Pred smrtjo v krematoriju jo je rešila neznana poljska zdravnica s tem, da jo je skrila med postelje pred esesovci. Tudi jaz sem zbolela za malarijo. Vendar sem imela zelo veliko srečo. Bolniška strežnica Poljakinja mi je bila zelo naklonjena. Sama od sebe je stresla termometer, če je bila temperatura previsoka, če pa je bil prenizka (pri malariji je povišana temperatura vsak drugi dan), pa ga je natrla, da je pokazal nekoliko višjo temperaturo. S tem je pretentala zdravnico – poljsko Židinjo in jo prepričala, da nimam malarije. Zato so me prestavili v drugo, lažjo bolniško barako, imenovano okrevno (Schonungsblock). Vendar sem se boleznijo rešila šele po treh mesecih z zdravljenjem, ki sem jih dobila od Štefke Štiblerjeve in nekaj v paketih od doma." Gospa je kasneje, po vojni od dr. Franti Misu izvedela, da so nemški zdravniki želeli izdelati cepivo proti "ruski mrzlici"

oziroma malariji. Podobne poskuse naj bi izvajali tudi med interniranci v Dachau, ki so jih opikali s komarji malaričarji. Izvedela je, da so leto po poskusu na internirankah v Auschwitzu uspeli izdelati kvalitetno cepivo za svoje vojake, ki so se borili na ruski fronti, njihov poskus na njej in ostalih internirankah takrat pa ni bil uspešen, saj cepivo ni bilo dovolj dodelano. Gospa je tresavico malarije občutila tudi še v času po koncu vojne (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 338-344).

Zaradi vključenosti v poskuse je gospa tudi kasneje pridobivala informacije o tem, da so tudi po drugih taboriščih izvajali poskuse na ljudeh. O svojih ugotovitvah je zapisala: "Poskuse ali eksperimente so izvajali v Auschwitzu v največjem obsegu, a obenem tudi v največji tajnosti. Čeprav so dokumente o tem pošiljali v Berlin ali pa so jih sežgali v Auschwitzu, vendar vseh prič niso mogli odstraniti. ... Eksperimente so delali na moških in ženskah. Da so v taboriščni bolnišnici Auschwitza eksperimentirali na vse mogoče načine na živih ljudeh, je neovrženo dokazano v mnogih izjavah prič kakor tudi po zapisih kirurškega oddelka v tej bolnici. Tako npr. navaja poročilo z dne 16. decembra 1943 med drugim 90 kastracij, 10 operacij z odvzemom jajčnikov in eno operacijo odvzema jajcevoda. ... Eksperimente so izvajali v baraki številka 10 v matičnem taborišču Auschwitz I. Baraka je bila obdana z žico ter stalno zastražena. V njej je bilo 400–500 žensk raznih narodnosti. Eksperimente lahko delimo v naslednje skupine: eksperimenti za raziskovanje novih snovi zoper rentgenske žarke, eksperimenti za raziskovanje krvi in za preizkušanje raznih serumov." V taborišču naj bi po raziskovanju gospe Veble Hodnik vodili tudi preiskave za raziskovanje raka, kot tudi že prej omenjena raziskovanja s sterilizacijo. Prav tako naj bi ji nekoč prijateljica Minka Flor Ihanc zaupala, da so na lesenih pogradih videle ženske, ki so imele eno nogo odrezano pod kolenom. Razlog naj bi bil v tem, da naj bi jim iz nog pobrali kostni mozeg in ga pošiljali na fronto za svoje vojake (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 342 in 343).

Vidmar Fani	1925, Črna vas	+ 1. 44
Ukmar Marija	1885, Tomišelj	+ 45
Volepič Antonija	1923, Spod. Kašelj	+ 5. 44

Transport 22. december 1943

73284	Jamnik Marija	1920, Ig-Ljubljana	
73601	Cencelj Marjeta	1902, Okrog pri Motniku	
73897	Leben Anica	1919, Škofja Loka	+ 3. 44
73898	Lorgar Ana	Škofja Loka	+ 11. 45

Transport 10. 1. 1944. leta

74126	Mlinar Malči	1904, Motnik	
74157	Kralj Darinka	1921, Koper	
74174	Pahor Adolfina	Trst	+
	Brojan Neža	1878, Mala Loka, Mengeš	+ 2. 45
	Brlec Ana	1914, Loke	
	Silberstein Pavla	1887, Zadobrova, Ljub.	+ 44
	Šveiger Emilija	Novo Mesto	
	Jaklič Marija	Litija	
	Tomc Frančiška	1897, Zg. Tuhinj	+ 2. 45
	Trpin Noemi	1921, Ljubljana	
	Krečič Vojka	Ljubljana	

Transport jan. in feb. 1944 iz Trsta in Gorice

75033	Franca Wergan		
	Regina	1914, Izola	
75035	Levi Vida	Sarajevo	
75039	Mrak Josipina	1900, Postojna	
75041	Arzon Živkovič		
	Evgenija	Reka	
75043	Terčon Buda		
	Valerija	1914, Klanc, Komen	
75068	Bahč Rozalija	1907, Krško	
75098	Bergles Tončka	1901, Maribor	
75731	Rože Brundula		
	Albina	1904, Dutovlje	
75734	Ferlin Marija	1925, Maribor	
75737	Kutič Ana	Vodgnan	
75739	Kutič Marija	Vodgnan	
75745	Kjuder Tavčar		
	Mihaela	1923, Kreplje, Dutovlje	
75749	Batistič Sulič		
	Eva	1926, Bilje	
75751	Grmek Gomizelj		
	Draga	1920, Dutovlje	
75995	Hribar Marija	1921, Godič	

Posebno znan pri izvajanju svojih poskusov na ljudeh je bil tudi dr. Josef Mengele. Po navedbah Veble Hodnikove so ga v Brzezinki imenovali kar "Kriminal doktor". Vedno naj bi stal ob selekcijski rampi, ko so prihajali transporti novih deportirancev. Pri tem naj bi si požvižgaval Zvezdno arijo iz Tosce in opazoval ljudi, ki so prihajali iz vagonov. Posebno pozoren je bil na dvojčke, trojčke, četverčke itd. Na njih je izvajal raznorazne medicinske poskuse, preučeval njihove organe in izvajal različne eksperimente. Interniranec dr. Nyzszi, ki je bil asistent dr. Mengela, je kasneje potrdil njegovo krutost pri izvajanju poskusov. Tako naj bi v primeru dvojčkov enega najprej pokončal s določenim poskusom, nato pa naj bi tudi drugega poslal v usmrtilcev. Sledila je primerjava teles in notranjih organov. Ivanka Pikelj – Drnovškova naj bi Veble Hodnikovi tudi zaupala, da je nekoč videla, kako je dr. Mengele iz nekega transporta potegnil mlado dekle, jo postavil k zidu, ustrelil, nato pa z zdravniškim nožem odprl prsni koš in ji izrezal srce, ki je še utripalo. Dr. Mengele naj bi o svojih ugotovitvah redno poročal glavnemu štabu v Berlinu (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Elica Štrafaela-Dolenc je v svojih spominih o dr. Mengelu zapisala: "Posebna ‚skrb‘ dr. Mengeleja je bila namenjena židovskim otrokom, dvojčkom ali trojčkom. Te so takoj ob prihodu v taborišče odvzeli materam in namestili v enega izmed bolniških blokov. V tem bloku je bilo tudi nekaj ruskih otrok. Dr. Mengele je tudi otroke uporabljal za eksperimente. Nekaj tednov po prihodu so otroci dobivali nekoliko boljši kruh ter marmelado in margarino v istih količinah kot bolnice na revirju. Pozneje pa je taboriščna uprava priboljške popolnoma ustavila in otroke prepustila običajni taboriščni prehrani. Od časa do časa so posamezne ali skupino otrok nekam odpeljali. Vračali so se blede in obnemogli, včasih skoraj brez življenja, tako da jih je bilo treba nesti na njihove pograde. Nekatere bolnice so kljub pičlim obrokom, ki so jih dobivale, odstopale del svoje hrane otrokom, tako so se jim smilili. Jugoslovankе so z njimi delile tudi svoje pakete. Pozneje

smo organizirale in prinašale bel kruh, večje količine marmelade in margarine, nekaj sladkorja in včasih tudi mleko iz esesovske kuhinje. Te dobrote pa je bilo potrebno prinesiti iz stavbe, ki je bila izven bolnišnične ograje, v revir še pred jutranjim apelom. Še preden so se esesovci zbrali na jutranji apel, smo že morale nahraniti otroke. Ukradeno hrano smo morale skrbno skrivati in jo razdeliti tako, da so otroci dobili vsako jutro kos namazanega kruha. Posebno podjetna pri tej akciji je bila Poljakinja z imenom Hanka. Poiskala je zvezo z jetnicami, ki so bile zaposlene v esesovski kuhinji, in največkrat sama ali pa s pomočjo vratarke v tem bloku, male Židinje, ki sem si jo zapomnila predvsem zaradi tega, ker je bila zelo korajžno dekle, vendar vedno žalostna, in z mojo pomočjo prenesla ukradene dobrote v blok. Če je katera izmed Slovenk dobila v svojem paketu kakršno koli sadje, ga je dala najprej za otroke. Dva ali tri mesece je tak način organiziranja hrane kar dobro uspeval in otroci niso preveč hirali. Proti koncu leta 1944 pa so nenadoma odpeljali vse dvojčke in trojčke in vse ruske otroke. Židovskih otrok nihče izmed nas ni več videl. Končali so v krematoriju, ruske otroke pa so premestili v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Z njimi smo se Slovenke srečale, ko so nas iz Auschwitza evakuirali v Ravensbrück." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 363 in 364).

Amalija Mlinar pa je v ujetništvu v Auschwitzu opravljala delo babice. Opisala je tudi eno izmed svojih pretresljivih izkušenj pri tem delu: "V barako, kjer sem delala, so prihajale ženske roditi. Bilo jih je stalno okoli 2000. Židinjам so novorojene otroke takoj odvzeli in poslali v krematorij. Ženam drugih narodov so otroke pustili kratek čas, toliko da so postale sposobne za delo. Otroke so poslali v posebno barako, kjer jih je večina zaradi slabe prehrane in neprimerne nege kmalu pomrla.

Nekega dne sem pomagala pri porodu Rusinji Olgi. Prav ta čas je prišla na obisk Jožica Veble in videla ves strašni prizor, ki se je odigral v nekaj trenutkih. Kot nalašč je prišel pri obhodu v našo barako lagerführer. Ustavil se je pri moji porodnici, ki

76139	Lukanc Danica	1920, Dravograd	
76142	Jovanovič Gabrijelčič Anica	1927, Kanal	
76330	Trbič Dragica	1926, Sarajevo	
76332	Melada Marija	1926, Kaštel Split	

Transport marca, aprila 1944 iz Trsta

76464	Kjuder Marija	1920, Tomaj	
76465	Kjuder Franetič Marija	1917, Tomaj	
76466	Cevnja Anica	Trst	
76467	Vales Meri	1913, Podgrad, Kozina	
76468	Barčič Nevenka	Reka	
76470	Subotinčič Irma	Reka	
76471	Grabar Reljac Anica	Reka	
76472	Kovačercigoj Silva	1925, Škofije, Divača	
76473	Svetina Slavica	1925, Škofije	
76481	Armut Edita	Banja Luka	
7647.	Pupis Marija	1919, Tomaj	+ 9. 44
7647.	Zelen Tončka	Senožeče	+ 5. 45
77208	Kralj Rozalija	1922, Trbovlje	
77299	Mlakar Ivanka Lukanc Jerica	1924, Javčji vrh, Bučka 1903, Prebold (iz Lublina)	
77496	Ambrožič Francka	1881, Hrušica	
77693	Jelinčič Andolšek Anda	1908, Trst	
77508	Ban Marija Dermastja Marija	Ljubljana 1889, Skaručna	+ 1945

Transport aprila 1944

78267	Visintin Mercedes	Gorica	
78881	Pintar Mima	Celovec	
78882	Malovrh Končan Anica	1923, Železniki	
78884	Jerak Amalija	1885, Črna	+
78885	Fajn Anica	1913, Ljubljana	
78886	Jernej Terezija	1923, Črna	
78967	Šinigoj Marija	1925, Loka-Mengeš	
78968	Geršak Marija	1912, Pristava-Ravne	
78971	Šegatin Kreča Ana	1925, Loka-Mengeš	

542

je strašansko kričala in klicala Stalina na pomoč. Lagerführer je počakal, da je bil porod končan, mi vzel krepkega fantka iz rok, ga divje vrgel ob tla in ga pohodil. Otrok je bil takoj mrtev. Olga je pretresljivo zakričala in nekaj časa ihtela, potem pa vse bolj izgubljala razum. Zmešalo se ji je. Satanu zločin še ni bil dovolj. Olgo je ukazal obesiti na podboj, kjer je visela tri dni. Šele tretji dan smo jo smele sneti, seveda mrtvo. Ta primer je vse žene v baraki zmrazil do kosti in močno prestrašil. V dneh, ko sem delala, sem imela tudi po deset porodov na dan. Mislila sem, kako bi se žene na prostosti veselile novorojenih otrok, tu pa so trepetale za njihovo usodo." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 387 in 388).

Osvoboditev Auschwitza

Nemška vojska je sredi januarja, ko je bilo napredovanje Rdeče armade na tem ozemlju že tako intenzivno, da jim je postalo jasno, da bodo izgubili ozemlje, na katerem je stalo taborišče Auschwitz, v kolone strpala ljudi in jih napotila peš, v mrazu in snegu, na tako imenovan "pohod smrti". V taborišču pa so za seboj pustili le jetnike in jetnice, ki naj bi bili bolni in po mnenju nemških vojakov tako izstradani, da pot tako ali tako ne bi preživel. Jetniki in jetnice, ki so bili strpani v kolone, so bili primorani hoditi dolgo, v mrazu, brez hrane in v nečloveških razmerah, proti ostalim taboriščem v osrednjem delu Nemčije. Po pričevanju ljudi jih je mnogo med tem pohodom omagalo in padlo. Preostali jetniki jim niso smeli pomagati. Vsakega, ki se je ustavil, omagal ali padel, so nemški vojaki ustrelili. Pustili so jih ob poti, kjer so njihova telesa puščala sled nečloveškega trpljenja jetnikov in jetnic (Krakar, 1962; Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Anton Bizjak je v Zborniku Auschwitz-Birkenau svoje spomine na t. i. evakuacijo iz Auschwitza zapisal takole: "V januarju leta 1945 smo vsi jetniki že vedeli, da se bližajo zadnji dnevi taborišča. Bobne je iz bližajoče fronte se je vedno razločneje slišalo. Dne 18. januarja zjutraj ni bilo poziva na apel.

Brezglavo smo hodili po taborišču. Mučile so nas zlohotne slutnje, da bomo postreljeni, preden bodo prišli Rusi. Snega je bilo kakšnih 10 cm. Proti večeru so začeli kajoji, blokovni starešine in vojaki SS priganjati in nas razporejati po pet v vrsto in po 20 vrst skupaj, torej po 100 v eno skupino. Pri vhodnih vratih smo dobili vsak po en hlebček kruha, košček margarine in eno konzervo. Zabičali so nam, da je to za teden dni. Kakšna sreča, da sem nekaj dni predtem dobil od sestre iz Žalca paket s posušenim kruhom. Mnogo dni kasneje sem se zavedal, da mi je ta rešil življenje.

Bilo nas je kakih 5000, ko smo odšli v smeri Birkenau. Pred nami so v kolonah že odhajale ženske iz tega taborišča. Vojaki, ki so nas spremljali, so bili do zob oboroženi. Hodili smo celo noč in do 9. ure naslednjega dopoldneva. V neki izpraznjeni vasi smo se ustavili. Proti večeru smo se spet zvrstili po peterkah in karavana sestradanih in prezebljenih teles se je vlekla dalje. Spet celo noč. Vsakdo, ki je omagal, je bil ustreljen. Vojaki so ga pustili ležati ob cesti. Pred neko železniško postajo, mislim, da je bilo v Raciboru na Slovaškem, smo se ustavili naslednjega dne. Tam smo čakali do večera. Videli smo sicer ogromno odprtih železniških vagonov, toda nismo mislili, da so namenjeni nam. Saj je bilo zelo mrzlo. Zvečer so nas strpali po 100 v vsak vagon, v katerem so si ob zadnji stranici vojaki rezervirali še precejšen prostor za sebe. Ponoči je vlak odpeljal naprej. Vozili smo se dva dni in dve noči. Ustavili smo se v Grossrosnu. Tam smo morali v hrib nad nekim taboriščem. V lesenih barakah na tem hribu smo ostali 14 dni. Spet so se od nekod pojavili kajoji, ki jih prej nismo več srečevali. Neprenehno so nas preštevali in premeščali iz barake v barako. Med preštevanjem in pehanjem v barake ter neprenehnim vpitjem "šnel, šnel" so brez vzroka tolkli z debelimi gorjачami, kamor je pač padlo. Tu jih je umrlo še več, kot jih je bilo med transportom postreljenih. Tisti, ki so se čutili dovolj močne, so hodili s kotli v dolino po hrano. Tja grede so vlačili mrtve, nazaj pa so prinesli nekaj krompirjevi juhi podobnega. Seveda so najboljše že med potjo posneli in pojedli.

89025	Cuttini Gulin Zora	1925, Gorica	
89027	Simčič Silič Milena	1923, Bilje	
89028	Fornazarič Angela	1927 Trst	
89029	Vrtovec Vanda	1920, Bilje	
89034	Trampuž Marija	1922, Temenica na Krasu	
89035	Jenšterle Šorli Julka	1908, Petrovo brdo, Tolmin	
89036	Beguš Jožefa	1923, Podbrdo, Tolmin	
89038	Balanč Lah Marija	1921, Jesenice	
89039	Nabergoj Meden Francka	1919, Podgrič, Lozice	
89040	Pelicon Renko Pavla	1926, Koper	
89041	Žvanut Nabergoj Marija	Lozice	
89042	Žvanut Marija	Ljubljana	
89044	Tomšič Elvira	1922, Bilje	
89047	Vičič Radinja Julijana	1927, Orehovlje	
89052	Frank Joža	1924	
89053	Boškin Ana	1913, Stara Gorica	
89054	Stojkovič Elza	1926, Celje	
89055	Rusjan Jug Dora	1927, Izola	
89056	Bizjak Černigoj Cveta	1923, Volče, Tolmin	
89057	Kovačič Viktorija	1908, Idrija ob Bači	
89058	Mlakar Marija	1905, Podbrdo, Tolmin	
89059	Torkar Ivanka	1922, Solkan	
89060	Trojer Danica	1929, Podbrdo, Tolmin	
89062	Zgaga Justina	1907, Porezen, Tolmin	
89064	Valentinčič Mlakar Marija	1928, Podbrdo, Tolmin	
89063	Flander Matilda	1912, Nova Gorica	
89066	Torkar Angela	1908, Podbrdo, Tolmin	
89067	Torkar Murovec Frančiška	1915, Podbrdo	
89068	Kogoj Vida	1925, N. Gorica	
89069	Planinc Margareta	1904,	+ 1944
89073	Podgornik Trnovec Marija	1929, Grgar	
89074	Milojt Cej Nada	1925, Grgar	
89075	Bitežnik Žbona Klementa	1923, Grgar	

Nekega jutra so med vpitjem izločili vse Žide in jih odpeljali naprej v hrib. Nismo jih več videli. Nas so odgnali v dolino na železniško postajo. Spet smo morali naprej v odprte vagone. Še prej so nam razdelili vsakemu pol hlebčka kruha in konzervo. Vlak je vozil in vozil. Ne vem, več kako dolgo. V Dresdnu smo bili, ko so nas bombardirali. Prav tako v Lepizigu. Tu so vlak porinili na neki slepi tir, kamor bombe niso padale, čeprav smo si smrti že kar želeli. Po dolgih dneh in nočeh vožnje križem po severnih delih Nemčije smo se znašli nekega dne v Münchnu. Še dva dni smo se vozili in obstali smo v Linzu. Od tam nas je vlak vlekel na železniško postajo v Mauthausen. V našem vagonu nas je ostalo še prav malo. Enako je bilo tudi v drugih vagonih. Mrtve smo med potjo sproti metali iz vagonov. Ko se je zdelo esesovcem kaj sumljivo, so začeli streljati. Moj sotrpin iz Trbovelj je dobil kroglo skozi uho, ostal pa je živ.

V Mauthausnu so med splošnim vpitjem zahtevali, naj tisti, ki ne morejo peš še pet kilometrov, ostanejo v vagonih. Mislili smo, da nas bodo peljali še teh pet kilometrov, ker pač ne zmoremo peš. Nekaj v meni pa je dejalo, da je to nevarno, in zadnji hip sem še zlezel iz vagona. Odšli smo naprej. Tiste v vagonih so kar tam za postajo postrelili. Zelo malo se nas je proti jutru privleklo v taborišče na hribu. Bilo je 17. februarja 1945. Na poti smo bili cel mesec dni. Na prostoru za apel so nas pustili do noči. Potem smo se morali do golega sleči in oditi pod prho. Ko se nas je nabralo 'okopanih' za eno stotino, smo odšli pred pisarno, kjer so nas ponovno popisali." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 294 in 295).

V taborišču so poskušali uničiti vse sledi svojega delovanja. Poskusili so uničiti vso dokumentacijo, ki naj bi vsebovala kakršne koli podatke o zločinih, ki so jih izvajali v taborišču. Poskusili so uničiti krematorije in plinske celice ter vse dokaze o množičnem uničevanju in iztrebljanju ljudi. Vendar so bili pri tem delno neuspešni. Za njimi je ostala množica sledi o zločinskem delovanju taborišča. Prav tako pa je ostala množica preživelih, izstradanih in izmučenih jetnikov, ki so s svojimi zgodbami in pričevanji pripomogli k temu, da je resnica o grozotah, ki so se

v Auschwitzu dogajale, postala znana (Krakar, 1962; Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Taborišče je bilo osvobojeno 27. januarja 1945. Ta dan je bil izbran za mednarodni dan spomina na holokavst. Osvobodila ga je Rdeča armada nekdanje Sovjetske zveze. V taborišču jih je pričakala množica izstradanih in bolnih ljudi. Mnogo ljudi, ki so ujetništvo v taborišču preživali, je umrlo kmalu po osvoboditvi zaradi izčrpanosti in bolezni, ki so bile posledica nečloveških razmer med bivanjem v taborišču.

Matilda Fratnik, ki je ob t. i. evakuaciji jetnikov iz Auschwitza ostala v taborišču med bolnimi in oslabelemi, je svoje spomine zapisala takole: "Končno pa je le prišel tudi čas nemškega zloma in umika. Sredi januarske noči je prišel v barako Nemeč, ki nam je ukazal, da se moramo pripraviti na transport, ki bo zgodaj zjutraj. Rekel je, da pridejo po nas kamioni. Spraševale smo se, kam neki nas mislijo peljati in kaj to pomeni. Želele smo spremembo, a hkrati smo bile nezaupljive, saj nas lahko odpeljejo tudi v smrt. Pri njih pač nikoli nisi bil gotov življenja.

Pričelo se je svitati, kamionov od nikoder, pač pa nova komanda. Kamionov ne bo, peš moramo kar se da hitro od tod. Kdor bo lahko hodil kakšnih 30 kilometrov, naj stopi v vrsto, drugi naj ostanejo tu in naj čakajo na Ruse. Oni pa bodo gotovo vse postrelili. Veliko nas je preslabih za pot. Rusov se nismo bale, še malo nismo verjele, da bi nas oni postrelili, bolj smo se bale, da bi Nemci za konec ne pokončali taborišča z nami vred. Ko je kolona internirancev odšla in z njimi vsa pazniška drhal, nas je prevzel za trenutek čuden občutek, potem pa smo začele jemati uso do v svoje roke. Najprej smo pregledale skladišča, ali je ostalo v njih kaj hrane, obleke in odev. Našle smo še toliko kruha, da nekaj dni še ne bo treba umreti od lakote. Nekatere so vedele tudi, kje je na polju zakopan krompir, a ponj se nismo upale. Slišati je bilo, da se še precej nemških obupancev potika naokrog in da so prišli celo v eno od barak in postrelili v njej vse ljudi. Potem smo kljub vsemu nekega dne šle po krompir. Nekaj je bilo treba jesti. Predvsem pa smo nestrpno čakale rusko vojsko. Kako, da jih še ni, saj se hrup orožja sliši že nekaj dni povsem iz bližine.

Badovinac Niko	1917, Maribor	+ 1944
Bončina Janez	1918, Logatec	
Cirnski Anton	1919, Pišece	
Cirnski Štefan	1921, Pišece	
Čarman Adolf	1899, Ptuj	+ 1. 1945
Česnik Miro	1927, Dolgapoljana	+ 1. 1945
Čopi Albert	1901, Česoča	+ 16. 1. 1945
Drobež Andrej	1890	
Demšar Luka	1893, Ljubljana	
Dobnikar Franc	1915, Ljubljana	
Dular Leopold	1918, Ljubljana	
Duša Ivan	1917, Ljubljana	+ 3. 43
Fele Karel	1916, Ljubljana	
Ferjančič Franc	1909, Poddraga	+ 45
Fratina Franc	1892, Kred Tolmin	+ 3. 44
Glojek Franc	1893, Solčava	+ 20. 8. 44
Golob Milan	1925, Brštovca	
Habjan Ludvik	1893, Godesič	+ 1945
Hanžel Vinko	Ljutomer	
Herceg Jakob	1904, Ptuj	+ 1943
Hočevar Tone	Kočevje	+ 11. 44
Hrzič Matija	1888, Obrež	+ 4. 1945
Hrovat Mirko	1918, Dobravlje	+ 45
Jagodič Ivan	1910, Globoko	+ 7. 1943
Jereb Anton	1906, Prislavče	+ 4. 1944
Ježek Vinko	1924, Ljubljana	
Jernejčič Zvone	1924, Logatec	
Kačar Gregor	1912, Šmartno	
Kapun Franc	1911, Dvori	
Kavčič Alojz	1902, Most na Soči	+ 4. 45
Kemperle Franc	1888, Ravne	+ 10. 44
Kofol Rudolf	1922, Idrija	+ 9. 43
Knific Franc	1907, Ruše	+ 1944
Kifrle Ciril	1902, Ljubljana	
Komar Ludvik	1908, Ricmani	+ 3. 45
Kraljič Pavel	1914, Kremence	
Kos Jože	1922, Ljubljana	
Kracina Jožef	1917, Stanovišče- -Tolmin	+ 11. 44
Kragelj Mirko	1920, Sela pri Čiginju	+ 1945
Kren Jože	1912, Svečina	+ 1945
Krumpačnik Albin	1917, Planina	
Kukanja Jože	1911, Komen	+ 7. 1943
Lipušček Ignac	1914, D. Tribuša	+ 1945
Logar Rajko	1913, Logatec	
Markelj Ivan	1897, Maribor	+ 6. 44

Šli bi naproti, a kaj, ko nismo poznali razmer, poleg tega pa smo ostali v taborišču le bolni in slabotni.

Potem je končno napočil težko pričakovani trenutek. Na večer so prišli v našo barako, zdelo se mi je, da so sami častniki, morda so tudi bili. Objemale smo jih, se jim zahvaljevale, jokale od sreče. Tudi zdravniki so prišli. .... Našo srečo, da se vračamo v ljubljeno domovino, za katere svobodo smo prispevale vsaka svoj skromni delček, je kalila bolečina, da so naše vrste močno razredčene." (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982, str. 482 in 483).

V različnih virih sem našla različne podatke o številu slovenskih žrtev v Auschwitzu. Podatki se razlikujejo, saj je glede na to, da vsi, ki so bili deportirani v Auschwitz, niti niso bili ožigosani z številkami. Prav tako so nekatere že določili za mrtve in svojem poslali telegram o smrti jetnika, čeprav se je ob koncu vojne izkazalo, da je ta po srečnem naključju preživel.

V knjigi Auschwitz-Birkenau navajajo, da je bilo v letih od 1941 do 1945 v taborišče interniranih 1458 političnih jetnic. Od teh naj bi jih tam umrlo 631. Političnih jetnikov naj bi bilo v tem času tja internirano 413. Od teh naj bi v taborišču umrlo 256 jetnikov. Tja naj bi bilo interniranih tudi 228 Slovenk judovske verske pripadnosti. Od teh naj bi jih tam umrlo 204. Prav tako naj bi bilo v Auschwitz deportiranih 166 Slovencev judovske verske pripadnosti. Taborišča jih ni preživelo 163. Tja naj bi bilo deportirano tudi 47 Rominj in 30 Romov. Od njih ni nihče preživel taborišča.

Od vseh 2342 Slovenk in Slovencev, jih taborišča 1331 ni preživelo (Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Po podatkih zloženke Fotografije iz Auschwitz, ki jo je izdal Muzej novejšje zgodovine Slovenije ob razstavi Fotografije iz Auschwitz, naj bi bilo v taborišče odpeljano okrog 3000 Slovencev in Slovenk. Med njimi tudi okrog 350 pripadnikov judovske vere, vsaj 78 Romov in vsaj en Slovenec jehovske verske pripadnosti. Okoli 1700 ljudi naj taborišča ne bi preživelo (dr. J. Dežman, za Muzej Novejšje zgodovine Slovenije, 2022).

Ne glede na različno število žrtev, glede na vire, pa se strinjamo, da je Auschwitz danes eno izmed največjih pokopališč slovenskih žrtev druge svetovne vojne.

V taborišče Auschwitz – Birkeanu naj bi bilo po podatkih Muzeja Auschwitz deportiranih najmanj 1.3 milijona ljudi. Od teh naj bi vsaj 1.1 milijona ljudi tam tudi izgubilo svoje življenje. Po statistiki, ki jo lahko vidimo na njihovi spletni strani, je do oznake "vreden življenja" oziroma bilo ožigosanih s številko, le okrog 400.000 deportirancev v Auschwitz. Ostali so bili napoteni na takojšnjo usmritev – po podatkih skoraj 1 milijon ljudi! (The number of victims, b.d.)

Kako pridobiti informacije o svojcih, ki so bili deportirani v Auschwitz?

- Na spletu obstaja več spletnih strani, kjer lahko pridobite podatke o svojih svojcih. Ena izmed njih je tudi: auschwitz.org, kjer lahko pod rubriko Auschwitz prisoners vpišete podatke, ki jih imate o svojcu. Iskalnik vam nato poda podatke, ki jih ima o njem. Na spletni strani lahko izpolnite tudi formular s svojimi podatki in s podatki, ki jih imate o svojcu. Prijazno osebje vam v roku osmih tednov na vaš elektronski naslov pošlje vse podatke, ki jih najdejo o vašem svojcu;
- na spletni strani: ushmm.org, kjer lahko pod rubriko Holocaust Survivors and Victims Database, vpišete podatke o svojcu. Na tej strani vam potem na podlagi vašega sporočila preko elektronske pošte pošljejo tudi kopijo originalnih listin, ki vsebujejo podatke o svojcu.

Petintrideset let po osvoboditvi

*Kje žrela so kaminov,
ki bruhalo so plamen žgoč?
Kje zublji so plamenov,
ki kot jezik vroč
objemali telesa suha so jetnikov?*

*Kje travnik je,
kjer človeške ležale so kosti?
Kje baraka je
ki bila polna lačnih je ljudi?*

*In kamenje še, kje leži,
kjer noge bose iskale so poti?
Kjer tekla dragocena kri,
kjer sužnji padali so od fašističnih zveri.*

*Le žice rjave čez in čez
se vlečejo v nedogled
in drevje, trava je počez
pokrila kri, trpljenja, glad ...*

*Le veter poljski pesmico šumi
z njimi tiho govori ...
Saj kot en sam grob
leže milijoni ljudstev od vsepovsod,
večno utihnil je njihov glas,
a vsega ni izbrisal čas.*

(Jožica Veble, v: Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna, 1982).

Pesem je bila napisana ob obisku taborišča po vojni. Avtorica je bila v taborišču od februarja 1943 do likvidacije taborišča.

Nekateri izmed preživelih jetnikov taborišča so v času svojega življenja spregovorili in svarili svet, da je to, kar se je dogajalo nedopustno, da se moramo opominjati, da nihče, zares nihče, ne sme postati žrtev zaradi katere koli osebne okoliščine, kot so spol, rasa, vera, politično prepričanje ipd. Opominjali so nas na to, da je naša dolžnost in dolžnost prihodnjih generacij, da tega nikoli ne pozabimo. Te naše dolžnosti ne smemo pozabiti.

Viri in literatura:

Dežman, dr. za Muzej novejšje zgodovine Slovenije. *Fotografije iz Auschwitza*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2022.

Vurnik, "LOJZE KRAKAR, UMRITE, MRTVI." *Sodobnost*, 1963, letnik 13., št. 12, 1965. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NB-N:SI:doc-8X0PXKYQ>

Krakar, *Od tod so bežale še ptice*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.

Kovač-Zupančič in Ksela-Jasna. *Auschwitz-Birkenau*. Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1982.

The number of victims. (b. d.). Pridobljeno s: <https://www.auschwitz.org/en/history/the-number-of-victims/>